

**L'organització de
Menorca el 1301**

J. Sastre Moll
*Universitat de les
Illes Balears*

Mayurqa (1997-98), 24:
43-52

L'ORGANITZACIÓ DE MENORCA EL 1301

Jaume Sastre Moll

Universitat de les Illes Balears

El rei Jaume I el Conqueridor, l'any 1276, en el seu darrer testament, va crear dues monarquies independents: la primera, encapçalada per Pere, el seu fill primogènit, amb els reialmes d'Aragó, València i el Principat de Catalunya; la segona, en la persona de Jaume II, el seu fill segon, hereu de la corona de Mallorca, juntament amb el senyoriu de Montpeller i els comtats del Rosselló i la Cerdanya, a més d'altres territoris al Migdia francès.

El conflicte bèl·lic internacional que involucrarà els dos germanastres, i que va iniciar-se amb les Vespres Sicilianes, de l'any 1282, els decantà a una i altra banda dels bel·ligerants, i com a conseqüència d'aquells esdeveniments es produí la intervenció armada del rei Alfons III d'Aragó a les Balears (1285) i la definitiva conquesta de la Menorca musulmana el 1287.

Però pel Tractat Anagni, signat entre la casa d'Anjou i la Corona d'Aragó el 1295, Jaume II d'Aragó retornava al seu oncle Jaume II de Mallorca el regne marítim, obligat per una de les clàusules del Tractat de Pau (*status quo ante bellum*), que va permetre als reis de la casa de Mallorca gaudir de la sobirania de les Illes durant més de quaranta anys d'una relativa pau política.

Serà durant aquest curt període històric, comprès entre 1298 i 1340, quan el Regne de Mallorca va assolir tota la seva personalitat institucional, política i econòmica, i quan s'iniciaren la majoria de les obres sumptuàries que, encara avui, són testimoni evident d'aquella època durant molt temps enyorada.

Però, per a Menorca, l'any crucial de l'època medieval, que va suposar el principi de la seva organització política, social i econòmica, va ser el 1301.

Durant els onze anys que separen la data de la conquesta de l'illa per les tropes del Llibert fins el 1298, en què Jaume II d'Aragó retornà el regne al seu rei legítim, Menorca s'anava repoblant de gent procedent de la veïna Mallorca, principalment, i d'altres gents arribades de Catalunya i del País Valencià, tots ells vassalls del rei catalanoaragonès.

És evident que els pobladors de Menorca establerts entre el 1287 i el 1300 degueren experimentar un cert temor i una certa angouxa en conèixer el canvi polític que es produïa el 1295. La majoria havien rebut les terres i els béns immobles de mans dels reis aragonesos (principalment d'Alfons III) o dels seus procuradors; per tant, eren vassalls fidels del monarca catalanoaragonès, que ara, a resultes del canvi, els lliurava sota la sobirania d'un rei contra el qual alguns d'ells havien lluitat. I a més, eren conscients que el nou rei havia pregonat que una de les seves primeres actuacions, com a sobirà dels

territoris conquerits a Menorca, era modificar algunes de les donacions fetes pels reis d'Aragó a l'illa.

Jaume II de Mallorca pretenia alterar determinades concessions fetes per Alfons el Franc, a Menorca, i donacions testamentàries de cavallers, perquè atemptaven contra alguns capítols de la Carta de Franquesa, promulgada per Jaume I el dia primer de març de 1230 i altres;¹ sobretot contra les deixes fetes a alguns ordes religiosos que judicialment atemptaven contra aquell capítol de la carta magna mallorquina: *De militibus et sanctibus*, que prohibia la cessió, compra i l'augment dels dominis territorials a nobles i eclesiàstics sense el consentiment reial; i el rei Alfons, en el repartiment territorial fet a Menorca, encara que fos el conqueridor de l'illa, no tenia el dret reial que li corresponia per transgredir ni modificar aquella clàusula.

Amb aquest propòsit, en el mes de gener del 1301, nomenava procuradors Arnau Burgués i Pere Struç, amb la facultat de poder permutar, canviar, etc., aquelles propietats menorquines.² Però, per incentivar i alleugerar les permutes, i evitar tota possible sospita de lucre de part de la Corona, el rei renunciava a la *fatiga* o dret de compra en primera instància de les propietats, com a senyor del territori, en les permutes, vendes i compres que es produïrien.³

En el mes de març, una vegada creats els reials de plata mallorquins, estipulava que en tots els contractes d'alienacions, compres i vendes tan sols s'utilitzaria la moneda mallorquina; se suprimien així el reial valencià i la moneda de tern catalana en circulació en el territori insular. D'aquesta manera el rei podia exigir el pagament de l'impost del morabatí a tot el territori.⁴ Era una altra manera que rompre lligams amb la Corona d'Aragó i de crear un regne amb una identitat econòmica pròpia.

El 19 de març Jaume II promulgava l'ordinació de l'Església menorquina, i estructurava l'illa en parròquies, document que fins avui és conegut amb el nom de *Pariatge*.⁵

Segons aquell document, creava una pabordia a Ciutadella, amb jurisdicció sobre tota Menorca, a la qual dotava d'una casa morisca i l'alqueria de Binimai. Una prepositura

¹ 1242 (III idus junii) «Quod qui legaverit domibus religiosis et ecclesiis rem legatam amittat». *Còdex d'en Sant Pere*, f. 36v. Doc. publicat per F. K. AGUILO: «Franqueses y privilegis del Regne». *Bol. Sociedad Arq. Luliana*, 5, Palma 1893, p. 78-79.

² ARAGO, A. M.; CONDE, R. *El Llibre Vermell de Ciutadella*, Catàleg dels seus documents. Barcelona 1977, p. 48, doc. 12.

³ ARAGO, A. M.; CONDE, R. *El Llibre Vermell de Ciutadella*. *Op. cit.*; doc. 13.

⁴ ARAGO, A. M.; CONDE, R. *El Llibre Vermell de Ciutadella*. *Op. cit.*; doc. 16.

⁵ El document original es troba a l'Arxiu del Regne de Mallorca (pergamins RP segle XIV, núm. 29). Una còpia d'aquest s'insereix en el Llibre Vermell de Ciutadella, folis 93v-95v (ARAGO, CONDE: *El Llibre Vermell de Ciutadella*. *Op. cit.*, doc. 89).

És un document de gran importància per a la història eclesiàstica de Menorca, per això ha estat tema d'estudi de nombrosos historiadors, entre els quals cal esmentar: J. RAMIS I RAMIS: *Estracto del arreglo llamado Pariatge del Rey don Jaime III de Mallorca sobre la Pabordia y Rectorias de Menorca, acompañado de varias notas para su aclaración*, Maó 1815; F. BARCELÓ: *Historia de Menorca* (Manuscrit inèdit de l'Arxiu Municipal de Ciutadella) 1837, p. 147; R. OLIO QUADRADO: *Historia de la Isla de Menorca*, Ciutadella 1874, vol. I, p. 310-316; P. RIUVADETS TUDURÍ: *Historia de la Isla de Menorca*, Maó 1887, p. 920; S. VIVES: *Episcopologio de la Santa Iglesia de Menorca*, Ciutadella 1903, p. 106; G. LLABRÉS QUINTANA: «El Pariatge de Menorca (1300)», *Revista de Menorca*, Maó 1907, p. 75-83; J. SALORDI: *El Pariatge fet pel senyor rei En Jaume sobre la Pabordia i Rectories de Menorca segons la còpia del Llibre Vermell*, Ciutadella 1960; del mateix autor és «El Pariatge», *Revista Monte Toro*, any 1961, p. 2-4; M. L. SERRA BELABRE i altres: *Historia de Menorca*, Maó 1977, p. 212-213; F. SASTRE: «El Pariatge de Menorca de 1301», *Matyurga*, 20, Palma 1981-84, p. 141-154.

a Maó, de patronat reial; cinc parròquies: Ferreries (Sant Bartomeu), Lloriac (Santa Creu), Monastrell (Sant Joan Evangelista), Binixems (Sant Llorenç) i Alaior (Santa Eulàlia), de les quals només dues es varen convertir en centres de població urbana. A més, es creaven quatre capelles: Coniola (a Ciutadella), Sant Narcís (Mercadal), Sant Salvador (Al-Toro) i Musuplà (Maó), de les quals tan sols una es va convertir en poble.

Aquest document, molt citat i estudiat per la seva evident importància, és conegut amb el nom de *Pariatge*. Però el document, és realment un pariatge o una ordinació reial? Hi ha prou arguments per creure que es tracta d'una ordinació reial.

El 30 d'agost de 1301, després de la tasca desenvolupada pels dos procuradors ja esmentats, el sobirà confirmava a tots els menorquins els establiments emfitèutics que s'havien renovat o aquells que no era necessari renovar,⁶ de manera que hem de suposar que les reformes territorials i les permutes ja s'havien solucionat amb tota la seva integritat.

Acabats aquells afers, Jaume II atorgava els privilegis i franqueses als menorquins, molt semblants a aquells altres promulgats pel seu pare, Jaume I, a Mallorca, però amb certes modificacions i certs avantatges per als pobladors de Menorca, amb la intenció d'atreure pobladors nous, principalment habitants de l'illa balear major.⁷

Era, en resum, una actuació reial dedicada a establir un nou ordre monàrquic i polític a l'illa, semblant a l'existent a Mallorca, en contra de l'arcaic sistema feudal aplicat pels monarques aragonesos, controlat sota les seves directrius, i que s'emmarcava, en definitiva, dins el programa general d'actuació, dissenyat per ell, per a tot el regne.

LA REMODELACIÓ DE LES DONACIONS

Atès que el regne insular quedava a les seves mans, Jaume II va aplicar el dret reial que li competia en aquelles cessions i donacions fetes pels reis catalanoaragonesos i cavallers als ordes eclesiàstics establerts a Menorca i que anaven contra el dret establert.

En aplicació d'aquesta mesura, quedaren sense efecte les donacions fetes per Alfons als *mercedaris*, que havien obtingut una casa i una mesquita a la vila de Ciutadella; als *trinitaris*, que havien estat compensats pels procuradors d'Alfons III amb una casa, una mesquita i un hort, per a convertir-lo en hospital, també a Ciutadella; els *antonians* varen haver d'abandonar l'alqueria anomenada Biniçaida i el rafal contigu de Biniatap, a les proximitats del port de Maó, i unes cases a Ciutadella. Els *dominics* van haver de lliurar la casa que antigament era d'en Calib Abohambre, a Ciutadella. I les *monges agustines* van sortir de les cases de Ciutadella que havien obtingut en el repartiment fet per Alfons. Però aquestes anul·lacions patrimonials es feien sense cap mena de compensació, de manera que aquests ordes religiosos, assentats a Menorca sense el permís reial, hagueren de sortir de l'illa.⁸

Tan sols es varen respectar les donacions fetes als franciscans i les clarisses. Als primers, Alfons III els havia cedit un hort, que abans era de propietat del moixerif menorquí, i unes cases contigües a aquell. A les monges del convent de Santa Clara el rei

⁶ ARAGO, A. M.; CONDE, R. *El Llibre Vermell de Ciutadella*. Op. cit.; doc. 17.

⁷ PIÑA HOMS, R. *Instituciones políticas del antiguo reino de Mallorca*. Madrid 1977.

⁸ PARPAI, MARQUES, C. *La conquista de Menorca en 1287 por Alfonso III de Aragón*. Barcelona 1901, doc. 33, 34, 35, 36, 37 i 38.

els havia donat unes cases i un hort a Ciutadella, així com una alqueria en el terme d'Artruitx.⁹

Altres exemples molt significatius de l'actuació del monarca mallorquí són l'adquisició de l'alqueria de Binillautí, juntament amb el rafal de Binimasmut, al terme de Maó, a Jaume Umbaldo, ciutadà de Barcelona, el 1300.¹⁰ La compra realitzada el 1305 de les alqueries d'Ihalor i Malbuger, amb el propòsit d'iniciar-hi una nova pobla, seguint els plantejaments de les *ordinacions* mallorquines,¹¹ o quan el 1306 obligava l'abat de Santes Creus a la venda del llegat patrimonial que l'almirall Roger de Lloria havia cedit al monestir.¹²

En aquest darrer document es manifesta que la cessió de l'almirall va ser feta en contra de les franquesses del Regne (*Quod qui legavit domibus religiosis et ecclesiis...*, veg. nota 1) i que, deixant de banda la gravetat del fet (el rei tenia tot el dret de confiscar l'heretat), permetia l'alienació d'aquelles propietats. Així doncs, els procuradors reials G. e Cumba i Gregori Sallembe compraren pel rei (aplicant la fadiga) les alqueries de Llinars i Granada i el rafal Benialbe, pel preu de 420 lliures mallorquines. Una vegada deduït el lluïisme reial, que era d'1/3 del preu de venda, la quantitat que havia de pagar la Corona era de 280 lliures. Però, en vista de la bona disposició de l'abat, Jaume II va concedir al monestir una rebaixa de 70 lliures del lluïisme, de manera que el preu final que havien de pagar els procuradors va quedar fixada en 350 lliures.

Són exemples prou evidents de l'actuació de Jaume II, que reafirmen els plantejaments abans exposats.

ORDINACIO ECLESIASTICA O PARIATGE?

El document atorgat per Jaume II de Mallorca el 1301 i conegut amb el nom de Pariatge té, a hores d'ara, una llarga trajectòria historiogràfica.

Comentat per primera vegada per l'historiador J. Ramis i Ramis al començament del segle passat, va aparèixer com un document atorgat pel rei Jaume III de Mallorca l'any 1330, equívoc que els historiadors posteriors, refiant-se de Ramis, van repetir una i altra vegada en redactar les seves històries; però la reiteració era comprensible, si ens atenem al fet que la còpia escrita existent en el Llibre Vermell de Ciutadella presentava una imprecisió feta pel mateix copista (19 de març de 1330) i es desconeixia l'existència del document original.

Un meticolós i acurat examen fet per l'historiador Josep Salord, basant-se en el contingut del text, en l'anàlisi onomàstica de la còpia i els documents apareguts posteriorment i els noms propis que el signaven, li va permetre demostrar que la carta pertanyia al regnat de Jaume II de Mallorca, i que els personatges que hi figuraven eren els mateixos que aquells que apareixien entre els anys 1300 i 1311. Aquestes conclusions

⁹ PARPAL MARQUES, C. *Op. cit.*, doc. 31, 27, 28, i 29.

¹⁰ Arxiu del Regne de Mallorca (ARM). Reial Patrimoni (RP) 2035, fol. 9v-10v.

¹¹ ARM, L.R. 1, fol. 66; document regestat per R. ROSSELLÓ: *Aportació a la història medieval de Menorca (segle XIV. Reis de Mallorca i Pere el Cerimoniós)*. CIM 1985, p. 48.

¹² ARM, pergamins del Reial Patrimoni. Segle XIV, núm. 65. N'hi ha registrada una còpia a RP 2035, fol. 35v-36v; i un regest a l'obra R. ROSSELLÓ: *Aportació...* *Op. cit.*, p. 49.

varen ser confirmades quan el document original fou localitzat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, F. Sastre¹³ el va publicar i R. Rosselló¹⁴ en va fer un regest.

Però la seva lectura atenta i la comparació d'aquest document amb d'altres de naturalesa similar ens fa dubtar de si el contingut del text, emanat de la cancelleria de Jaume II, es tracta d'un *pariatge* o d'una *ordinació*.

La paraula *pariatge* (de la veu llatina *par hagens*) ve a ser una avinentesa entre dos personatges o institucions (*inter pares*) d'un mateix rang o potestat, per aconseguir una harmonia entre ells i els seus súbdits.

A l'actualitat, dins la historiografia mallorquina es coneixen tres pariatges concertats pels monarques amb diferents institucions a Mallorca. Un de signat el 13 de setembre de 1315 entre Sanxo I i el bisbe i el capítol de Mallorca;¹⁵ un altre, del 27 de juny de 1316, concertat per Sanxo I amb els jurats de la Ciutat¹⁶ i un de tercer, també signat per Sanxo I, amb el bisbe de Barcelona,¹⁷ el primer dia d'octubre de l'any 1323.

Amb el primer pariatge, el rei Sanxo I aconseguia la jurisdicció criminal sobre la porció territorial de l'Església mallorquina, mentre que el bisbe i el capítol assumien la jurisdicció civil. Agraint l'avinentesa, el rei feia donació a l'església de Mallorca de l'alqueria de s'Aranjasa.

En el document, les fórmules utilitzades de mutu acord són exposades així:

«Dominus Rex, ex una parte, et dicti Dominus Episcopus et prelati, cum consensu et voluntate sui Capituli, venerunt ad amicabilem compositionem et transactionem dicta jurisdictine...»

Al final del document el bisbe i el capítol *«laudaverunt, approbaverunt et ratificaverunt»* les disposicions de l'acord signat.

L'acte, que va tenir lloc a l'interior del castell reial de l'Almudaina, era rubricat pel bisbe i una representació capitular, d'una part, i cinc cavallers en representació reial, a més dels procuradors reials, el notari i l'escrivà reial.

El pariatge signat entre els representants del rei Sanxo I amb els Jurats de Ciutat era amb la finalitat de crear una esquadra permanent conjunta, destinada a contrarestar les constants i perilloses incursions piràtiques a les illes.

En el document, les fórmules emprades entre ambdós eren:

«Sancius Dei gratia [...] habito tractatu pluries cum Juratis et probis hominibus Maioricarum, ordinavit et convenit...»

Al final del document apareix *«Laudata et firmata fuerunt hec per dictum dominum nostrum Regem, [...] tamen condicione quod Jurati Maioricarum et eorum consiliorum hec omnia similiter laudent et firmant in eodem instrumento...»*

L'acte, celebrat a Perpinyà, fou signat per cinc cavallers, el tresorer i l'escrivà, tots representants del rei, i pels ciutadans Bernat Omber, Guillem Sacosta i Raimon Duran d'Inca, emissaris i representants dels jurats de Ciutat de Mallorca.

El pariatge signat entre els representants de Sanxo I de Mallorca i els oficials del bisbe Ponç de Barcelona era també amb la intenció reial d'aconseguir la jurisdicció

¹³ SASTRE, F. «El Pariatge de Menorca de 1301». *Mayurqa*, 20 (1980-84), p. 141-153.

¹⁴ ROSSELLÓ, R. *Aportació a la història medieval de Menorca. Segle XIV*. Menorca CIM 1985, p. 44-46.

¹⁵ MUNTANER, J. *Documenta Regni Maioricarum (miscelánea)*. «Colección de documentos inéditos para la historia del antiguo reino de Mallorca (1229-1349)». Palma de Mallorca 1945, p. 117-118, doc. 106.

¹⁶ MUNTANER, J. *Documenta Regni...* Op. cit., p. 121-123, doc. 110.

¹⁷ ENSEÑAT PUJOL, J. *Historia de la baronía de los señores obispos de Barcelona en Mallorca*. 2 vols (1919-1920); vol. I, p. 119-130.

criminal sobre la baronia episcopal, mentre que els oficials del prelat assumirien la jurisdicció civil, recolzada per l'autoritat reial.

El document, del qual no tenim una versió original llatina, fou traduït fidelment per l'historiador J. Ensenyat, del qual recollim aquestes expressions:

«Nos y nuestra iglesia de Barcelona [...] aprobamos, ratificamos y confirmamos el Pariage...»

Al final signaven el document el bisbe i el capítol, per una part, al palau episcopal de Barcelona, i, per l'altra, el rei Sanxo de Mallorca, resident en aquell moment al castell reial de Perpinyà, el mateix dia, mes i any.

El document de 1301, promulgat per Jaume II, amb el qual es reglamentava l'església menorquina, no té les mateixes característiques que presenten els tres documents que hem esmentat abans.

En iniciar-se el document, Jaume II manifesta la seva indignació per la instal·lació i la construcció de certes cases religioses a l'illa, després de la conquesta de Menorca, que no solament anaven en contra del seu dret, sinó també en contra de les disposicions pactades entre ell, el Papa i el rei d'Aragó (fent aquí una clara al·lusió al tractat d'Anagni). Exceptuava les ordes de frares menors i clarisses que ja tenien el seu consentiment. I afegeix que havia fet renunciar lliurement el paborde Guillem de Vilanova, per després assignar-li un altre cop el càrrec.

La interpretació que donam a tots aquests fets és que estan íntimament relacionats amb altres afers anteriors.

El rei d'Aragó (Alfons III) havia fet donació a antonians, agustins, trinitaris, dominics..., de cases i propietats per a la construcció de monestirs i hospitals. Amb el retorn del regne a mans de Jaume II pel tractat d'Anagni, el sobirà no admetia les donacions fetes pels sobirans aragonesos a aquells ordes eclesiàstics, esgrimint aquell capítol de la carta de franquesa *De Militibus et Sanctibus*; per tant, les donacions havien de ser revocades i els religiosos havien d'abandonar les seves propietats a l'illa.

De la mateixa manera s'esdevenia amb el paborde G. de Vilanova, el qual, imposat pel rei d'Aragó, depenia del bisbat de Barcelona. Una vegada presentada voluntàriament la seva renúncia, Jaume II li va atorgar el mateix càrrec, però aquesta vegada sota l'obediència directa del bisbe de Mallorca, de manera que quedava obligat a l'assistència sinodal que se celebrava cada dos anys a Mallorca.

«Recognoscat se tamen dictus prepositus se fore subjectum Maioricensi Episcopo sibi que reverentiam et obedientiam exhibeat cum ab ipso super hoc fuerit requisitus. Ad Sinodum etiam dicti Episcopi de biennio in biennium teneatur venire dictus prepositus...»

Amb un altre sentit, el monarca utilitza expressions com: *«Ordinamus preterea quod [...] damus et assignamus [...] Concedimus etiam ius patronatus dicto preposito...»*, que semblen més una disposició unilateral d'una de les parts que fruit d'un pacte.

Per al sosteniment dels preveres i paborde assignava, de les seves rendes, un total de 125 lliures i, a més, unes cases sarraïnesques dins Ciutadella (residència del paborde) i l'alqueria de Benimay, al terme de Ciutadella.

Al final del document, el rei posava de manifest la seva ira contra aquells que atemptassin contra aquesta determinació reial i unilateral.

El document era signat el 19 de març de 1301 pel rei Jaume II i hi figuraven com a testimonis: el cavaller Bereguer de Calders, Jacme de Muredine, Guillem de Puigdorfilà, el jutge Jacme Gatell i l'escrivà reial Pere de Calders. Actuava com a notari, Michel Rotlan.

És evident que si el monarca obligava el paborde de Menorca a presentar la dimissió i després li atorgava un altre cop el càrrec, ens trobam davant un acord no paritari.

A més, el paborde de Menorca, supeditat al bisbe de Barcelona en un principi i al de Mallorca després, no era una jerarquia eclesiàstica d'alt rang i, per tant, no podia prendre una determinació tan transcendental i important.

El document sols és signat pel rei i els personatges que formaven part del seu acompanyament. Però no hi figura la signatura de cap dels dos bisbes (Barcelona i Mallorca) ni la del mateix paborde Guillem de Vilanova.

Realment sorprèn que, tractant-se d'un *pariatge*, no hi figuri cap representant eclesiàstic, exceptuant que no sigui un pacte i es tracti d'una *ordinació*, com creiem que és.

LA CARTA DE FRANQUESA I LLIBERTAT'S

El trenta d'agost de l'any 1301, atès que s'havien confirmat tots els establiments emfiteùtics, el rei Jaume II concedia als menorquins la *Carta de franquesa*.

Aquestes *ordinacions* són 67 capítols, d'un contingut molt similar als emanats per Jaume I el dia primer de març de 1230, promulgats amb una triple finalitat:

- Retenir els pobladors de l'illa, tant catalans, valencians com mallorquins.
- Atreure més gent, principalment de Mallorca.
- Substituir els *Usatges de Barcelona*, vigents a Menorca des de la conquesta.

El seu contingut és molt divers: el rei determinava la nova configuració i estructuració de la Universitat General de Menorca; la manera d'elegir els jurats i síndics de les parròquies; les competències dels oficials reials, així com altres aspectes socials, judicials i econòmics per adreçar la vida dels menorquins.¹⁸

Soprrèn que l'adulteri no fos punible, sempre que no hi hagués agressió d'un contra l'altre; que, en els judicis, la dona sempre havia de ser recolzada pel testimoni d'un home (marit, pare, germà), ja que la seva versió, per si sola, no era vàlida; que, en cas de deute i del consegüent embargament dels béns del marit, es respectarien sempre la dot de la dona i els esponsalícis; que els únics béns no embargables d'una persona eren les robes de vestir i el llit on dormia; etc.

POBLACIO

Amb aquesta nova estructuració territorial, eclesiàstica i social, Menorca començava el segle XIV amb bon peu. La població tenia unes pautes d'actuació i el seu territori ja no era una terra sense llei o de frontera.

La població va augmentar ràpidament. Segons el còmput del morabatí, única font fiscal que ens permet donar unes xifres aproximades, el 1329 Menorca tenia uns 806 focs o llars, que suposen unes 5.000 persones; mentre que el 1336, el nombre de focs fou de 963, que suposaven unes 6.000 persones, xifra que és el màxim aconseguit durant el segle XIV.¹⁹

¹⁸ PISA HOMS, R. *Els Reis de la Casa de Mallorca*. Palma 1982.

¹⁹ SASTRE MOLL, J. «El impuesto del morabatí en el Reino de Mallorca (1300-1349)». *Acta Historica et Archeologica Mediaevalia*, 10. Barcelona 1989, p. 159-187.

Aquesta població estava concentrada principalment a dues viles: Ciutadella, *caput insulae*, i Maó, poblacions que, en el transcurs de la primera meitat del segle, s'encerclaren de murades per protegir els habitants de les possibles depredacions dels pirates, que, aprofitant la bonança de l'estiu, barrejaven les localitats costaneres de les Illes i del llevant Peninsular.

La creació de 10 cavalls armats per a la defensa de l'illa de Menorca era una mesura insuficient. Les muralles trigaren més de 50 anys per concloure el seu perímetre defensiu. I les dificultats polítiques sorgides entre Jaume III de Mallorca i Pere IV d'Aragó, de mitjan segle, sembraren el pànic entre els illenecs.

De tot això concloem que la població de Menorca, en el decurs dels primers 50 anys de la seva existència com a poble, va viure dins un ambient d'inseguretat i temor que modelaren poc a poc la manera de ser i d'actuar dels menorquins, amb les seves peculiaritats i diferències de la resta dels illenecs.